

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН
2023 ОНЫ ХАВРЫН ЭЭЛЖИТ ЧУУЛГАН

2023 ОНЫ 07 ДУГААР САРЫН 06-НЫ ӨДӨР, ПҮРЭВ ГАРАГ

ХУРАЛДААНЫ ТЭМДЭГЛЭЛ
БОЛОВСРОЛ, СОЁЛ, ШИНЖЛЭХ УХААН, СПОРТЫН
БАЙНГЫН ХОРОО

ХУРАЛДААН ЗОХИОН БАЙГУУЛАХ ХЭЛТЭС

*Та хуралдааны тэмдэглэлийн цахим хувьтай дараах
QR кодыг уншуулан танилцах боломжтой.*

**БОЛОВСРОЛ, СОЁЛ, ШИНЖЛЭХ УХААН, СПОРТЫН
БАЙНГЫН ХОРООНЫ ХУРАЛДААНЫ ТЭМДЭГЛЭЛИЙН
АГУУЛГА**

2023 оны 7 дугаар сарын 06-ны өдөр, Пүрэв гараг

<i>Хуралдааны тэмдэглэлийн агуулга</i>	1
<i>Хуралдааны товч тэмдэглэл:</i>	2 - 9
<i>Хуралдааны дэлгэрэнгүй тэмдэглэл:</i>	10 - 16

- 1. Боловсролын ерөнхий хуулийн төсөлтэй хамт өргөн мэдүүлсэн Дээд боловсролын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл /Засгийн газар 2023.06.24-ний өдөр өргөн мэдүүлсэн, эцсийн хэлэлцүүлэг/* 10 - 16

***Монгол Улсын Их Хурлын 2023 оны хаврын ээлжит чуулганы
Боловсрол, соёл, шинжлэх ухаан, спортын байнгын хорооны 7 дугаар сарын 06-ны өдөр
/Пүрэв гараг/-ийн хуралдааны товч тэмдэглэл***

Боловсрол, соёл, шинжлэх ухаан, спортын байнгын хорооны дарга Г.Мөнхцэцэг ирц, хэлэлцэх асуудлын дарааллыг танилцуулж, хуралдааныг даргалав.

Хуралдаанд ирвэл зохих 16 гишүүнээс 9 гишүүн хүрэлцэн ирж, 56.2 хувийн ирцтэйгээр хуралдаан 14 цаг 46 минутад Төрийн ордны “Жанжин Д.Сүхбаатар” танхимд эхлэв.

*Чөлөөтэй: Ё.Баатарбилэг, Ч.Ундрал, Н.Учрал, С.Чинзориг;
Эмнэлгийн чөлөөтэй: Б.Баярсайхан, Ц.Мөнхцэцэг;*

Нэг.Боловсролын ерөнхий хуулийн төсөлтэй хамт өргөн мэдүүлсэн Дээд боловсролын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл /Засгийн газар 2023.06.24-ний өдөр өргөн мэдүүлсэн, эцсийн хэлэлцүүлэг/

Хэлэлцэж буй асуудалтай холбогдуулан Боловсрол, шинжлэх ухааны сайд Л.Энх-Амгалан, Боловсрол, шинжлэх ухааны дэд сайд Г.Ганбаяр, Боловсролын ерөнхий газрын дарга Т.Ням-Очир, Боловсрол, шинжлэх ухааны яамны Дээд болон мэргэжлийн боловсролын бодлогын удирдлага, зохицуулалтын газрын дарга Х.Тамир, мөн яамны Санхүү, хөрөнгө оруулалтын газрын дарга О.Хуягцогт, Мэргэжлийн боловсрол, сургалтын бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газрын дарга А.Халиунаа, Хууль, эрх зүйн хэлтсийн ахлах шинжээч Ч.Баярмаа, Боловсролын нэгдсэн бодлого, төлөвлөлтийн газрын шинжээч Ж.Нарантуяа, Боловсрол, шинжлэх ухааны сайдын орон тооны бус зөвлөх Д.Билгүүдэй, Боловсролын судалгааны үндэсний хүрээлэнгийн секторын эрхлэгч У.Туяа, Шинжлэх ухааны академийн Философийн хүрээлэнгийн эрдэм шинжилгээний ажилтан, Шинжлэх ухааны доктор, профессор Ш.Ариунаа, Монгол Улсын Боловсролын их сургуулийн багш Э.Чойсүрэн, Монголын боловсрол, шинжлэх ухааны үйлдвэрчний эвлэлийн холбооны дарга З.Цогтгэрэл, Монголын хувийн хэвшлийн бага, дунд сургуулиудын холбооны тэргүүн Н.Номин, Хувийн цэцэрлэгүүдийн үүсгэн байгуулагчдын холбооны тэргүүн А.Цэнгэл, “Бүх нийтийн боловсролын төлөө” Иргэний нийгмийн үндэсний эвслийн ерөнхий зохицуулагч Д.Тунгалаг нар оролцов.

Хуралдаанд Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Хууль, эрх зүйн газрын Зөвлөхүүдийн албаны зөвлөх Р.Болормаа, мөн газрын Байнгын хорооны асуудал хариуцсан хэлтсийн дарга Д.Энхбат, мөн хэлтсийн Боловсрол, соёл, шинжлэх ухаан, спортын байнгын хороо хариуцсан ахлах зөвлөх Л.Лхагвасүрэн, референт Н.Монголмаа нар байлцав.

Төслийг эцсийн хэлэлцүүлэгт бэлтгэсэн талаар ажлын хэсгийн танилцуулгыг ажлын хэсгийн ахлагч, Улсын Их Хурлын гишүүн Г.Дамдинням танилцуулав.

Танилцуулгатай холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүдээс асуулт гараагүй болно.

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 42 дугаар зүйлийн 42.2.1-д нэгдсэн хуралдаанаар анхны хэлэлцүүлэг явуулах үед тухайн зарчмын зөрүүтэй саналын томъёоллоор санал хураалгаагүйгээр уг асуудлыг гүйцээн боловсруулж, төслийн холбогдох зүйл, хэсэг, заалттай уялдуулахаар Байнгын хороонд шилжүүлсэний дагуу санал хураалт явуулав.

Г.Мөнхцэцэг: 1.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 12 дугаар зүйлийн 12.9 дэх хэсгийг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“12.9.Цэцэрлэг, ерөнхий боловсролын сургуулийн сул орон тоонд аймаг, сум, баг, дүүрэг, тосгоны удирдлагын захиалгаар, эсхүл өөрийн хүсэлтээр 3-аас доошгүй жил мэргэжлээрээ ажиллах гэрээ байгуулсан багшид төрөөс дэмжлэг үзүүлнэ.” гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 6
Татгалзсан: 3
Бүгд: 9
66.7 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

2.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 13 дугаар зүйлийн “13.3.7” дахь заалтыг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“13.3.7.дээд боловсролын сургалтын байгууллагын багш, ажилтан өндөр насны тэтгэвэр тогтоолгоход Хөдөлмөрийн тухай хуульд заасны дагуу тэтгэмжийг тухайн боловсролын сургалтын байгууллагаас олгох;” гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 8
Татгалзсан: 1
Бүгд: 9
88.9 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

3.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 21 дүгээр зүйлийг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“21 дүгээр зүйл.Зөвшөөрөл олгох, түдгэлзүүлэх, хүчингүй болгох

21.1.Боловсролын сургалтын байгууллагыг энэ хууль, Зөвшөөрлийн тухай хууль болон холбогдох стандарт, техникийн зохицуулалтын шаардлага хангасан этгээд байгуулж болно.

21.2.Боловсролын сургалт эрхлэх үйл ажиллагаатай холбоотой зөвшөөрлийг Зөвшөөрлийн тухай хуульд заасны дагуу эрх бүхий этгээд олгоно.

21.3.Орон нутгийн өмчийн цэцэрлэг, ерөнхий боловсролын сургууль, мэргэжлийн боловсролын сургууль, политехник коллежийг байгуулах, өөрчлөх, татан буулгах асуудлыг Монгол Улсын засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуульд заасны дагуу шийдвэрлэнэ.

21.4.Зөвшөөрөл олгосон эрх бүхий этгээд нь Зөвшөөрлийн тухай хуульд заасан үндэслэлээр зөвшөөрлийг түдгэлзүүлж, хүчингүй болгоно.

21.5.Гадаад улсад Монгол Улсын үндэсний сургалтын хөтөлбөрөөр боловсролын сургалтын үйл ажиллагаа эрхлэх асуудлыг тухайн улсын эрх бүхий байгууллагын шийдвэрийг үндэслэн Монгол Улсын хилийн чанадад ажиллаж байгаа Дипломат төлөөлөгчийн газар, гадаад хэргийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагатай хамтран холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу шийдвэрлэнэ.” гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулья.

Зөвшөөрсөн:	8
Татгалзсан:	1
Бүгд:	9

88.9 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

4.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 22, 23 дугаар зүйлийг 22 дугаар зүйл болгон доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

22 дугаар зүйл.Зөвшөөрөл авахад бүрдүүлэх баримт бичиг, түүнд тавих шаардлага

22.1.Энэ хуулийн 21.1-д заасан этгээд зөвшөөрөл авахдаа Зөвшөөрлийн тухай хуульд заасан болон доор дурдсан баримт бичгийг сургалтын үйл ажиллагаа эхлэхээс 6-аас доошгүй сарын өмнө зөвшөөрөл олгох эрх бүхий этгээдэд цахимаар ирүүлнэ:

22.1.1.боловсролын сургалтын байгууллага байгуулах тухай хүсэлт, шийдвэр, дүрэм, үүсгэн байгуулагч, хувь нийлүүлэгчдийн гэрээ, танилцуулга;

22.1.2.сургалтын хөтөлбөр, төлөвлөгөө, багшлах хүний нөөц, боловсролын түвшин, зэрэг, цолны судалгаа, баримт бичгийн хуулбар, хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлтийн судалгаа;

22.1.3.стандарт, техникийн зохицуулалтад заасан шаардлага хангасан хичээлийн байр, номын сан, лаборатори, дадлагын газар, тоног төхөөрөмж, биеийн тамирын заал, талбай, хоол үйлдвэрлэлийн байр, ном, сурах бичиг, сургалтын хэрэглэгдэхүүн, тэдгээрийн баталгаа, зураг, дадлагын газар, сургалтын орчин, техник хэрэгсэл, тоног төхөөрөмж, багаж хэрэгслийн жагсаалт;

22.1.4.санхүүгийн эх үүсвэр, хүчин чадал, тооцоо, түүний баталгаа, нэг суралцагчид ногдох зардал, мэргэжлийн өртгийн тооцоолол;

22.1.5.боловсролын сургалтын байгууллагын үйл ажиллагааг санхүүжүүлэх мөнгөн болон бусад хөрөнгийн жагсаалт, хэмжээ, баталгаа, эзэмшил газрын зөвшөөрөл;

22.1.6.шашны сургалт, зан үйл, түүнтэй холбоотой үйл ажиллагааг зохион байгуулахгүй талаарх баталгаа;

22.1.7.ерөнхий боловсролын олон улсын хөтөлбөр хэрэгжүүлэхийг батламжилсан баримт бичиг, сургуулийн өмнөх, ерөнхий боловсролын сургалтын байгууллагад нийт багшийн 90-ээс доошгүй хувьд мэргэжлийн үндсэн багш ажиллуулахыг нотолсон баримт бичиг, мэргэжлийн, техникийн, дээд боловсролын сургалтын байгууллагад нийт багшийн 80-аас доошгүй хувьд мэргэжлийн үндсэн багш ажиллуулахыг нотолсон баримт бичиг;

22.1.8.цэрэг, цагдаа, төмөр замын мэргэжлийн чиглэлээр сургалтын үйл ажиллагаа эрхлэх, шинэ мэргэжлээр сургалт эрхлэх тохиолдолд холбогдох төрийн захиргааны төв байгууллагын санал;

22.1.9.боловсролын сургалтын байгууллагад гадаадын харьяат багш, удирдах ажилтан ажиллах тохиолдолд багшийн мэргэжлийн үнэмлэхийн хуулбар, ял шийтгэл хүлээж байсан эсэх талаар эрх бүхий байгууллагын тодорхойлолт;

22.1.10.татвар, нийгмийн даатгалын өр төлбөргүй тодорхойлолт, хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлийн гэрчилгээ, сургалт эрхлэх зөвшөөрөлтэй тохиолдолд түүний хуулбар.

22.2.Зөвшөөрөл олгох эрх бүхий этгээд зөвшөөрлийг олгох, сунгах, түдгэлзүүлэх, сэргээх, хүчингүй болгох эрхээ Зөвшөөрлийн тухай хуулийн 3.3 дугаар зүйлд заасны дагуу тухайн аймаг, нийслэлийн Засаг дарга, мэргэжлийн холбоо, төрийн бус байгууллагад шилжүүлж болно.

22.3.Энэ хуулийн 22.2-т заасан эрх хүлээн авагч Зөвшөөрлийн тухай хуульд заасны дагуу зөвшөөрлийг олгох, сунгах, түдгэлзүүлэх, сэргээх, хүчингүй болгох шийдвэр гарган эрх шилжүүлсэн байгууллагад тайлагнана.

22.4.Боловсролын магадлан итгэмжлэх үндэсний зөвлөл боловсролын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын саналыг үндэслэн Зөвшөөрлийн тухай хуулийн 8.1 дэх хэсгийн 7.9-д заасан тусгай зөвшөөрлийг олгох, сунгах, түдгэлзүүлэх, сэргээх, хүчингүй болгох шийдвэр гаргана.

22.5.Мэргэжлийн, техникийн, дээд боловсролын шинэ мэргэжлийн, магистр, докторын зэрэг олгох сургалт эрхлэх зөвшөөрлийн хүсэлт гаргахад Зөвшөөрлийн тухай хуульд заасан баримт бичиг болон энэ хуулийн 22.1.3-22.1.9-д заасан баримт бичиг, шинээр эрхлэх үйл ажиллагааны танилцуулга, тооцоог сургалтын үйл ажиллагаа эхлэхээс 5-аас доошгүй сарын өмнө зөвшөөрөл олгох эрх бүхий этгээдэд цахимаар ирүүлнэ.

22.6.Энэ хуулийн 21.1-д заасан этгээд хуульд заасан нөхцөл, шаардлага хангасныг нотолсон баримт бичгийг сургалтын үйл ажиллагаа эрхлэх хүсэлтийн хамт үнэн зөв бүрдүүлэн эрх бүхий байгууллагад ирүүлнэ.

22.7.Тэргүүлэх мэргэжлийн чиглэлээр мэргэжилтэй ажилтан бэлтгэх, шинэ техник, технологи нэвтрүүлэх, олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ хэрэгжүүлэхтэй холбоотой шинэ мэргэжлээр сургалт эрхлэх хүсэлтийг шийдвэрлэхэд энэ хуулийн 22.5-д заасан хугацаа хамаарахгүй гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 6

Татгалзсан: 3

Бүгд: 9

66.7 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

5.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 24, 25 дугаар зүйлийг 23 дугаар зүйл болгон доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

23 дугаар зүйл.Зөвшөөрлийн хугацаа, түүнийг сунгах

23.1.Сургуулийн өмнөх, мэргэжлийн, техникийн, дээд боловсролын сургалтын үйл ажиллагаа эрхлэх зөвшөөрлийн хугацаа Зөвшөөрлийн тухай хуульд заасан хугацаанаас доошгүй байна. Ерөнхий боловсролын сургууль байгуулах зөвшөөрлийн хугацаа 12 жил байна.

23.2.Зөвшөөрлийн хугацааг Зөвшөөрлийн тухай хуульд заасны дагуу сунгана.

23.3.Энэ хуулийн 22.1.10-т заасан татвар, нийгмийн даатгалын өр төлбөртэй тохиолдолд зөвшөөрлийн хугацааг сунгахаас татгалзана гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 6

Татгалзсан: 3

Бүгд: 9

66.7 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

6.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 26 дугаар зүйлийг 24 дүгээр зүйл болгон доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

24 дүгээр зүйл.Боловсролын сургалтын байгууллагыг татан буулгах

24.1.Боловсролын сургалтын байгууллагыг дараах тохиолдолд татан буулгана:

24.1.1.үүсгэн байгуулагчийн шийдвэрээр;

24.1.2.зөвшөөрлийг хүчингүй болгосон;

24.1.3.татан буулгах тухай шүүхийн шийдвэр гарсан;

24.1.4.нийт суралцагчийг боловсролын сургалтын өөр байгууллагад шилжүүлсэн;

24.1.5.хуульд заасан бусад.

24.2.Боловсролын сургалтын байгууллагыг татан буулгахтай холбогдох эд хөрөнгийн харилцааг Иргэний хуульд заасны дагуу зохицуулна.

24.3.Татан буугдсан боловсролын сургалтын байгууллага нь сургалтын үйл ажиллагаа эрхлэхтэй холбогдох баримт бичгийг орон нутгийн болон үндэсний төв архивд хүлээлгэн өгнө.

24.4.Боловсролын сургалтын байгууллагыг татан буулгах шийдвэрийг тухайн хичээлийн жилтэй уялдуулж суралцагчийн сурах эрхийг хөндөхгүйгээр эрх бүхий этгээд шийдвэрлэнэ.” гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулья.

Зөвшөөрсөн: 7

Татгалзсан: 2

Бүгд: 9

77.8 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 42 дугаар зүйлийн 42.2.3-т нэгдсэн хуралдааны анхны хэлэлцүүлгээр санал хурааж дэмжигдсэн боловч уг саналаар Байнгын хорооны хуралдаанд оролцсон гишүүдийн гуравны хоёроос доошгүй нь дахин санал хураалгах шаардлагатай гэж үзсний дагуу санал хураалт явуулав.

Г.Мөнхцэцэг: 1.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 6 дугаар зүйлийн 6.2.1, 6.2.2, 6.2.3 дахь заалтыг төслөөс хасаж, 6.3 дахь хэсгийг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулж, 6 дугаар зүйлд доор дурдсан агуулгатай 6.5 дахь хэсэг нэмэх:

“6.3.Боловсролын сургалтын байгууллага нь энэ хуулийн 6.4-т заасан агуулгыг монгол хэлээр эзэмшүүлэхээс гадна тухайн боловсролын сургалтын байгууллагын төлөвлөгөөнд заасан гадаад хэлийг судлахад энэ хуулийн 6.1 дэх хэсэг хамаарахгүй.

6.5.Сонсголгүй суралцагчийн боловсрол эзэмших сургалт, үйл ажиллагааны хэл нь Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хуулийн 12 дугаар зүйлд заасан хэл байна.” гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулья.

Зөвшөөрөл: 9

Татгалзсан: 0

Бүгд: 9

100 хувийн саналаар санал гуравны хоёроор дэмжигдлээ.

Г.Мөнхцэцэг: Гуравны хоёроор дахин санал хураалгах санал дэмжигдсэн тул дээрх саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулья.

Зөвшөөрөл: 9
Татгалзсан: 0
Бүгд: 9
100 хувийн саналаар санал дэмжигдлээ.

Г.Мөнхцэцэг: 2.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 6 дугаар зүйлийн 6.2 дахь хэсгийн “Ерөнхий боловсролын сургууль, мэргэжлийн сургалт, үйлдвэрлэлийн төв, коллеж, дээд сургууль болон их сургууль нь дараах тохиолдолд” гэснийг “Зөвшөөрлийн тухай хууль болон энэ хуульд заасан шаардлагыг хангасан дараах боловсролын сургалтын байгууллага” гэж, мөн зүйлийн 6.4 дэх хэсгийн “Монголын түүх, хэл зохиол, үндэсний бичгийн” гэснийг “монгол хэл, үндэсний бичиг, уран зохиол, монголын түүхийн” гэж өөрчилж, мөн зүйлийн 6.1 дэх хэсгийг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“6.1.Монгол Улсад боловсрол эзэмшүүлэх сургалтыг төрийн албан ёсны хэлээр явуулна. Сургалтын үндсэн гадаад хэл нь англи хэл байх бөгөөд эх хэлээрээ суралцах болон бусад гадаад хэл сурах эрхийг үл хөндөнө.” гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулья.

Зөвшөөрөл: 9
Татгалзсан: 0
Бүгд: 9
100 хувийн саналаар санал гуравны хоёроор дэмжигдлээ.

Г.Мөнхцэцэг: Гуравны хоёроор дахин санал хураалгах санал дэмжигдсэн тул дээрх саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулья.

Зөвшөөрөл: 8
Татгалзсан: 1
Бүгд: 9
88.9 хувийн саналаар санал дэмжигдлээ.

Г.Мөнхцэцэг: 3.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 43 дугаар зүйлийн 43.4.3 дахь заалтыг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“43.4.3.мэргэжлийн боловсролын сургууль, политехник коллежийн дотуур байрын нийт зардал, төрийн болон орон нутгийн өмчийн ерөнхий боловсролын сургуулийн дотуур байрын хувьсах зардал, хоолны зардал, төрийн өмчийн ерөнхий боловсролын сургуулийн дотуур байрын тогтмол зардал;” гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулья.

Зөвшөөрөл: 8
Татгалзсан: 1
Бүгд: 9
88.9 хувийн саналаар санал гуравны хоёроор дэмжигдлээ.

Г.Мөнхцэцэг: Гуравны хоёроор дахин санал хураалгах санал дэмжигдсэн тул дээрх саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулья.

Зөвшөөрөл: 8
Татгалзсан: 1
Бүгд: 9
88.9 хувийн саналаар санал дэмжигдлээ.

Боловсролын ерөнхий хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдийн эцсийн хэлэлцүүлгийг хийж дууслаа.

Байнгын хорооноос гарах танилцуулгыг Улсын Их Хурлын гишүүн Г.Дамдинням Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдаанд танилцуулахаар тогтов.

Уг асуудлыг 15 цаг 09 минутад хэлэлцэж дуусав.

Байнгын хорооны хуралдаанаар 1 асуудал хэлэлцэв.

Хуралдаан 24 минут үргэлжилж, 16 гишүүнээс 10 гишүүн хүрэлцэн ирж, 62.5 хувийн ирцтэйгээр 15 цаг 10 минутад өндөрлөв.

Тэмдэглэлтэй танилцсан:
БОЛОВСРОЛ, СОЁЛ, ШИНЖЛЭХ УХААН,
СПОРТЫН БАЙНГЫН ХОРООНЫ
ДАРГА

Г.МӨНХЦЭЦЭГ

Тэмдэглэл хөтөлсөн:
ХУРАЛДААНЫ ТЭМДЭГЛЭЛ
ХӨТЛӨХ АЛБАНЫ
ШИНЖЭЭЧ

Ц.АЛТАН-ОД

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРАЛ
2023 оны 7 дугаар сарын 06-ны өдөр,
Пүрэв гараг
Төрийн ордны “Жанжин Д.Сүхбаатар”
танхим
14 цаг 46 минут

**БАЙНГЫН ХОРООНЫ ХУРАЛДААНЫ
ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ТЭМДЭГЛЭЛ**

Г.Мөнхцэцэг: Боловсрол, соёл, шинжлэх ухаан, спортын байнгын хорооны 2023 оны 7 дугаар сарын 06-ны өдрийн хуралдааны ирц бүрдсэн тул нээснийг мэдэгдье.

Байнгын хорооны хуралдаанд хэлэлцэх асуудлын дарааллыг танилцуулья.

Нэг асуудал хэлэлцэнэ. Боловсролын ерөнхий хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдийн эцсийн хэлэлцүүлэгт бэлтгэх тухай асуудал байгаа.

Хэлэлцэх асуудал дээр саналтай гишүүн байна уу? Алга байна. Хэлэлцэх асуудалдаа орёе.

Боловсролын ерөнхий хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдийг эцсийн хэлэлцүүлэгт бэлтгэх тухай асуудлыг хэлэлцэнэ.

Байнгын хорооны хуралдаанд ирсэн ажлын хэсгийг дэгээр танилцуулах ёстой.

Боловсрол, шинжлэх ухааны сайд Л.Энх-Амгалан, Боловсрол, шинжлэх ухааны дэд сайд Г.Ганбаяр, Боловсролын ерөнхий газрын дарга Т.Ням-Очир,

Боловсрол, шинжлэх ухааны яамны Дээд болон мэргэжлийн боловсролын бодлогын удирдлага, зохицуулалтын газрын дарга Х.Тамир, Боловсрол, шинжлэх ухааны яамны Санхүү, хөрөнгө оруулалтын газрын дарга О.Хуягцогт, Боловсрол, шинжлэх ухааны яамны Хууль, эрх зүйн хэлтсийн ахлах шинжээч Ч.Баярмаа, Боловсрол, шинжлэх ухааны яамны Боловсролын нэгдсэн бодлого, төлөвлөлтийн газрын шинжээч Ж.Нарантуяа, Боловсрол, шинжлэх ухааны яамны Мэргэжлийн боловсрол, сургалтын бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газрын дарга А.Халиунаа, Боловсрол, шинжлэх ухааны сайдын орон тооны бус зөвлөх Билгүүдэй, Боловсролын судалгааны үндэсний хүрээлэнгийн секторын эрхлэгч У.Туяа, Шинжлэх ухааны академийн Философийн хүрээлэнгийн эрдэм шинжилгээний ажилтан, Шинжлэх ухааны доктор, профессор Ш.Ариунаа, Монгол Улсын Боловсролын их сургуулийн багш Э.Чойсүрэн, Монголын боловсрол, шинжлэх ухааны үйлдвэрчний эвлэлийн холбооны дарга З.Цогтгэрэл, Монголын хувийн хэвшлийн бага, дунд сургуулиудын холбооны тэргүүн Н.Номин, Хувийн цэцэрлэгүүдийн үүсгэн байгуулагчдын холбооны тэргүүн А.Цэнгэл, “Бүх нийтийн боловсролын төлөө” Иргэний нийгмийн үндэсний эвслийн ерөнхий зохицуулагч Д.Тунгалаг нарын бүрэлдэхүүнтэй өнөөдөр ажлын хэсэгт оролцож байгаа.

Хуулийн төслийг эцсийн хэлэлцүүлэгт тухай танилцуулгыг Монгол Улсын Их Хурлын гишүүн, ажлын хэсгийн ахлагч Г.Дамдинням танилцуулна.

Г.Дамдинням: Монгол Улсын Их Хурлын чуулганаар Боловсролын ерөнхий хууль болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулиудыг хэлэлцээд одоо үндсэндээ бусад бүх хуулиуд дууслаа.

Одоо ерөнхий хууль 5 зарчмын зөрүүтэй санал байгаа.

Ерөнхий хууль дээр яригдах ёстой бүхий л асуудлууд дээр дэгтэй холбоотой болон тодруулах, найруулгатай холбоотой асуудлууд дээр Их Хурлаас чиглэл авч санал хурааснаар манай чиглэлийн дагуу бид өнөөдөр хуралдаж байна.

Тэгээд өнөөдөр эрхэм гишүүд зарчмын зөрүүтэй саналуудыг хурааж, шийдвэрлэж өгөхийг хүсье. Баярлалаа.

Г.Мөнхцэцэг: Дэгийн тухай хуулийн 42.1.3-т заасны дагуу танилцуулгатай холбоотойгоор асуулттай гишүүн байна уу? Алга байна.

Ажлын хэсгээс чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хуулийн төслийн анхны хэлэлцүүлгийг явуулах үед дэгийн тухай хуулийн 42.2.1-д заасны дагуу Улсын Их Хурлын даргаас гүйцээн боловсруулах чиглэл өгсөн.

6 зарчмын зөрүүтэй саналаар санал хураалт явуулна.

Мөн дэгийн тухай хуулийн 42.2.3-т зааснаар дахин санал хураалгах шаардлагатай гэж үзсэн зарчмын зөрүүтэй 3 санал гаргасан байна.

Ингээд санал хураалтад орьё.

Гүйцээн боловсруулах чиглэл өгсөн 6 саналаар эхлээд санал хураалт явуулна. Санал хураалт.

Нэг.Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 42 дугаар зүйлийн 42.2.1-д заасны дагуу Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдаанаас гүйцээн боловсруулах чиглэл өгсний дагуу боловсруулсан зарчмын зөрүүтэй саналын томъёолол:

1.Төслийн 12 дугаар зүйлийн 12.9 дэх хэсгийг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“12.9.Цэцэрлэг, ерөнхий боловсролын сургуулийн сул орон тоонд аймаг, сум, баг, дүүрэг, тосгоны удирдлагын захиалгаар, эсхүл өөрийн хүсэлтээр 3-аас доошгүй жил мэргэжлээрээ ажиллах гэрээ байгуулсан багшид төрөөс дэмжлэг үзүүлнэ.”

Санал гаргасан Ажлын хэсэг. Санал хураалт. /алх цохив/

Энэ санал 66.7 хувиар дэмжигдлээ.

2.Төслийн 13 дугаар зүйлийн “13.3.7” дахь заалтыг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“13.3.7.дээд боловсролын сургалтын байгууллагын багш, ажилтан өндөр насны тэтгэвэр тогтоолгоход Хөдөлмөрийн тухай хуульд заасны дагуу тэтгэмжийг тухайн боловсролын сургалтын байгууллагаас олгох;”

Санал гаргасан Ажлын хэсэг. Санал хураалт. /алх цохив/

Энэ санал 88.9 хувиар дэмжигдлээ.

3.Төслийн 21 дүгээр зүйлийг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“21 дүгээр зүйл.Зөвшөөрөл олгох, түдгэлзүүлэх, хүчингүй болгох

21.1.Боловсролын сургалтын байгууллагыг энэ хууль, Зөвшөөрлийн тухай хууль болон холбогдох стандарт, техникийн зохицуулалтын шаардлага хангасан этгээд байгуулж болно.

21.2.Боловсролын сургалт эрхлэх үйл ажиллагаатай холбоотой зөвшөөрлийг Зөвшөөрлийн тухай хуульд заасны дагуу эрх бүхий этгээд олгоно.

21.3.Орон нутгийн өмчийн цэцэрлэг, ерөнхий боловсролын сургууль, мэргэжлийн боловсролын сургууль, политехник коллежийг байгуулах, өөрчлөх, татан буулгах асуудлыг Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуульд заасны дагуу шийдвэрлэнэ.

21.4.Зөвшөөрөл олгосон эрх бүхий этгээд нь Зөвшөөрлийн тухай хуульд заасан үндэслэлээр зөвшөөрлийг түдгэлзүүлж, хүчингүй болгоно.

21.5.Гадаад улсад Монгол Улсын үндэсний сургалтын хөтөлбөрөөр боловсролын сургалтын үйл ажиллагаа эрхлэх асуудлыг тухайн улсын эрх бүхий байгууллагын шийдвэрийг үндэслэн Монгол Улсын хилийн чанадад ажиллаж байгаа Дипломат төлөөлөгчийн газар, гадаад хэргийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагатай хамтран холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу шийдвэрлэнэ.

Санал гаргасан Ажлын хэсэг.
Санал хураалт. /алх цохив/

Энэ санал 88.9 хувиар дэмжигдлээ.

4.Төслийн 22, 23 дугаар зүйлийг 22 дугаар зүйл болгон доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

22 дугаар зүйл.Зөвшөөрөл авахад бүрдүүлэх баримт бичиг түүнд тавих шаардлага

22.1.Энэ хуулийн 21.1-д заасан этгээд зөвшөөрөл авахдаа Зөвшөөрлийн тухай хуульд заасан болон доор дурдсан баримт бичгийг сургалтын үйл ажиллагаа эхлэхээс 6-аас доошгүй сарын өмнө зөвшөөрөл олгох эрх бүхий этгээдэд цахимаар ирүүлнэ:

22.1.1.боловсролын сургалтын байгууллага байгуулах тухай хүсэлт, шийдвэр, дүрэм, үүсгэн байгуулагч, хувь нийлүүлэгчдийн гэрээ, танилцуулга;

22.1.2.сургалтын хөтөлбөр, төлөвлөгөө, багшлах хүний нөөц, боловсролын түвшин, зэрэг, цолны судалгаа, баримт бичгийн хуулбар, хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлтийн судалгаа;

22.1.3.стандарт, техникийн зохицуулалтад заасан шаардлага хангасан хичээлийн байр, номын сан, лаборатори, дадлагын газар, тоног төхөөрөмж, биеийн тамирын заал, талбай, хоол үйлдвэрлэлийн байр, ном, сурах бичиг, сургалтын хэрэглэгдэхүүн, тэдгээрийн баталгаа, зураг, дадлагын газар, сургалтын орчин, техник хэрэгсэл, тоног төхөөрөмж, багаж хэрэгслийн жагсаалт;

22.1.4.санхүүгийн эх үүсвэр, хүчин чадал, тооцоо, түүний баталгаа, нэг суралцагчид ногдох зардал, мэргэжлийн өртгийн тооцоолол;

22.1.5.боловсролын сургалтын байгууллагын үйл ажиллагааг санхүүжүүлэх мөнгөн болон бусад хөрөнгийн жагсаалт, хэмжээ, баталгаа, эзэмшил газрын зөвшөөрөл;

22.1.6.шашны сургалт, зан үйл, түүнтэй холбоотой үйл ажиллагааг зохион байгуулахгүй талаарх баталгаа;

22.1.7.ерөнхий боловсролын олон улсын хөтөлбөр хэрэгжүүлэхийг батламжилсан баримт бичиг, сургуулийн өмнөх, ерөнхий боловсролын сургалтын байгууллагад нийт багшийн 90-ээс доошгүй хувьд мэргэжлийн үндсэн багш ажиллуулахыг нотолсон баримт бичиг, мэргэжлийн, техникийн, дээд боловсролын сургалтын байгууллагад нийт багшийн 80-аас доошгүй хувьд мэргэжлийн үндсэн багш ажиллуулахыг нотолсон баримт бичиг;

22.1.8.цэрэг, цагдаа, төмөр замын мэргэжлийн чиглэлээр сургалтын үйл ажиллагаа эрхлэх, шинэ мэргэжлээр сургалт эрхлэх тохиолдолд холбогдох төрийн захиргааны төв байгууллагын санал;

22.1.9.боловсролын сургалтын байгууллагад гадаадын харьяат багш, удирдах ажилтан ажиллах тохиолдолд багшийн мэргэжлийн үнэмлэхийн хуулбар, ял шийтгэл хүлээж байсан эсэх талаар эрх бүхий байгууллагын тодорхойлолт;

22.1.10.татвар, нийгмийн даатгалын өр төлбөргүй тодорхойлолт,

хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлийн гэрчилгээ, сургалт эрхлэх зөвшөөрөлтэй тохиолдолд түүний хуулбар.

22.2.Зөвшөөрөл олгох эрх бүхий этгээд зөвшөөрлийг олгох, сунгах, түдгэлзүүлэх, сэргээх, хүчингүй болгох эрхээ Зөвшөөрлийн тухай хуулийн 3.3 дугаар зүйлд заасны дагуу тухайн аймаг, нийслэлийн Засаг дарга, мэргэжлийн холбоо, төрийн бус байгууллагад шилжүүлж болно.

22.3.Энэ хуулийн 22.2-т заасан эрх хүлээн авагч Зөвшөөрлийн тухай хуульд заасны дагуу зөвшөөрлийг олгох, сунгах, түдгэлзүүлэх, сэргээх, хүчингүй болгох шийдвэр гарган эрх шилжүүлсэн байгууллагад тайлагнана.

22.4.Боловсролын магадлан итгэмжлэх үндэсний зөвлөл боловсролын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын саналыг үндэслэн Зөвшөөрлийн тухай хуулийн 8.1 дэх хэсгийн 7.9-д заасан тусгай зөвшөөрлийг олгох, сунгах, түдгэлзүүлэх, сэргээх, хүчингүй болгох шийдвэр гаргана.

22.5.Мэргэжлийн, техникийн, дээд боловсролын шинэ мэргэжлийн, магистр, докторын зэрэг олгох сургалт эрхлэх зөвшөөрлийн хүсэлт гаргахад Зөвшөөрлийн тухай хуульд заасан баримт бичиг болон энэ хуулийн 22.1.3-22.1.9-д заасан баримт бичиг, шинээр эрхлэх үйл ажиллагааны танилцуулга, тооцоог сургалтын үйл ажиллагаа эхлэхээс 5-аас доошгүй сарын өмнө зөвшөөрөл олгох эрх бүхий этгээдэд цахимаар ирүүлнэ.

22.6.Энэ хуулийн 21.1-д заасан этгээд хуульд заасан нөхцөл, шаардлага хангасныг нотолсон баримт бичгийг сургалтын үйл ажиллагаа эрхлэх

хүсэлтийн хамт үнэн зөв бүрдүүлэн эрх бүхий байгууллагад ирүүлнэ.

22.7.Тэргүүлэх мэргэжлийн чиглэлээр мэргэжилтэй ажилтан бэлтгэх, шинэ техник, технологи нэвтрүүлэх, олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ хэрэгжүүлэхтэй холбоотой шинэ мэргэжлээр сургалт эрхлэх хүсэлтийг шийдвэрлэхэд энэ хуулийн 22.5-д заасан хугацаа хамаарахгүй.

Санал гаргасан Ажлын хэсэг.
Санал хураалт. /алх цохив/

Энэ санал 66.7 хувиар дэмжигдлээ.

5.Төслийн 24, 25 дугаар зүйлийг 23 дугаар зүйл болгон доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

23 дугаар зүйл.Зөвшөөрлийн хугацаа, түүнийг сунгах

23.1.Сургуулийн өмнөх, мэргэжлийн, техникийн, дээд боловсролын сургалтын үйл ажиллагаа эрхлэх зөвшөөрлийн хугацаа Зөвшөөрлийн тухай хуульд заасан хугацаанаас доошгүй байна. Ерөнхий боловсролын сургууль байгуулах зөвшөөрлийн хугацаа 12 жил байна.

23.2.Зөвшөөрлийн хугацааг Зөвшөөрлийн тухай хуульд заасны дагуу сунгана.

23.3.Энэ хуулийн 22.1.10-т заасан татвар, нийгмийн даатгалын өр төлбөртэй тохиолдолд зөвшөөрлийн хугацааг сунгахаас татгалзана.

Санал гаргасан Ажлын хэсэг.
Санал хураалт. /алх цохив/

Энэ санал 66.7 хувиар дэмжигдлээ.

6.Төслийн 26 дугаар зүйлийг 24 дүгээр зүйл болгон доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

24 дүгээр зүйл.Боловсролын сургалтын байгууллагыг татан буулгах

24.1.Боловсролын сургалтын байгууллагыг дараах тохиолдолд татан буулгана:

- 24.1.1.үүсгэн байгуулагчийн шийдвэрээр;
- 24.1.2.зөвшөөрлийг хүчингүй болгосон;
- 24.1.3.татан буулгах тухай шүүхийн шийдвэр гарсан;
- 24.1.4.нийт суралцагчийг боловсролын сургалтын өөр байгууллагад шилжүүлсэн;
- 24.1.5.хуульд заасан бусад.

24.2.Боловсролын сургалтын байгууллагыг татан буулгахтай холбогдох эд хөрөнгийн харилцааг Иргэний хуульд заасны дагуу зохицуулна.

24.3.Татан буугдсан боловсролын сургалтын байгууллага нь сургалтын үйл ажиллагаа эрхлэхтэй холбогдох баримт бичгийг орон нутгийн болон үндэсний төв архивд хүлээлгэн өгнө.

24.4.Боловсролын сургалтын байгууллагыг татан буулгах шийдвэрийг тухайн хичээлийн жилтэй уялдуулж суралцагчийн сурах эрхийг хөндөхгүйгээр эрх бүхий этгээд шийдвэрлэнэ.”

Санал гаргасан Ажлын хэсэг.
Санал хураалт. /алх цохив/

Энэ санал 77.8 хувиар дэмжигдлээ.

Хоёр.Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 42 дугаар зүйлийн 42.2.3-т заасны дагуу нэгдсэн хуралдааны анхны хэлэлцүүлгээр санал хурааж дэмжигдсэн боловч уг саналаар Байнгын хорооны хуралдаанд оролцсон гишүүдийн гуравны хоёроос доошгүй нь дахин санал хураалгах шаардлагатай гэж боловсруулсан зарчмын зөрүүтэй саналын томьёоллоор санал хураалт явуулна.

1.Төслийн 6 дугаар зүйлийн 6.2.1, 6.2.2, 6.2.3 дахь заалтыг төслөөс хасаж, 6.3 дахь хэсгийг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулж, 6 дугаар зүйлд доор дурдсан агуулгатай 6.5 дахь хэсэг нэмэх:

“6.3.Боловсролын сургалтын байгууллага нь энэ хуулийн 6.4-т заасан агуулгыг монгол хэлээр эзэмшүүлэхээс гадна тухайн боловсролын сургалтын байгууллагын төлөвлөгөөнд заасан гадаад хэлийг судлахад энэ хуулийн 6.1 дэх хэсэг хамаарахгүй.

6.5.Сонсголгүй суралцагчийн боловсрол эзэмших сургалт, үйл ажиллагааны хэл нь Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хуулийн 12 дугаар зүйлд заасан хэл байна.

Санал гаргасан Ажлын хэсэг.
Санал хураалт. Гуравны хоёроор санал хураалт явуулна.

Энэ санал 100 хувиар дэмжигдлээ.

Одоо санал хураалтыг дахин түрүүчийн хураалгасан томьёоллоор санал хураалт явуулна. Уншиж танилцуулсан. Санал хураалт. /алх цохив/

Энэ санал 100 хувиар дэмжигдлээ.

2.Төслийн 6 дугаар зүйлийн 6.2 дахь хэсгийн “Ерөнхий боловсролын сургууль, мэргэжлийн сургалт, үйлдвэрлэлийн төв, коллеж, дээд сургууль болон их сургууль нь дараах тохиолдолд” гэснийг “Зөвшөөрлийн тухай хууль болон энэ хуульд заасан шаардлагыг хангасан дараах боловсролын сургалтын байгууллага” гэж, мөн зүйлийн 6.4 дэх хэсгийн “Монголын түүх, хэл зохиол, үндэсний бичгийн” гэснийг “монгол хэл, үндэсний бичиг, уран зохиол, монголын түүхийн” гэж өөрчилж, мөн зүйлийн 6.1 дэх хэсгийг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“6.1.Монгол Улсад боловсрол эзэмшүүлэх сургалтыг төрийн албан ёсны хэлээр явуулна. Сургалтын үндсэн гадаад хэл нь англи хэл байх бөгөөд эх хэлээрээ суралцах болон бусад гадаад хэл сурах эрхийг үл хөндөнө.”

Санал гаргасан Ажлын хэсэг.
Санал хураалт. /алх цохив/

Энэ санал 100 хувиар дэмжигдлээ.

Сая уншиж танилцуулсан саналын томьёоллоор дахиад санал хураалт явуулна. Гуравны хоёроор хураах ёстой. Санал хураалт. /алх цохив/

Энэ санал 88.9 хувиар дэмжигдлээ.

Саяын санал хураалтад А.Адьяасүрэн гишүүний саналыг дэмжсэнээр протоколд тэмдэглэе.

3.Төслийн 43 дугаар зүйлийн 43.4.3 дахь заалтыг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“43.4.3.мэргэжлийн боловсролын сургууль, политехник коллежийн дотуур байрын нийт зардал, төрийн болон орон нутгийн өмчийн ерөнхий боловсролын сургуулийн дотуур байрын хувьсах зардал, хоолны зардал, төрийн өмчийн ерөнхий боловсролын сургуулийн дотуур байрын тогтмол зардал;”

Санал гаргасан Ажлын хэсэг. Санал хураалт. /алх цохив/

Энэ санал 88.9 хувиар дэмжигдлээ.

Сая уншиж танилцуулсан. Сая гуравны хоёроор санал хураалт явуулсан.

Одоо ердийн олонхоор санал хураалт. Санал хураалт. /алх цохив/

Энэ санал 88.9 хувиар дэмижгдлээ.

Энэ саналыг А.Адьяасүрэн гишүүн дэмжсэнээр протоколд тэмдэглэе. А.Адьяасүрэн гишүүний техник ажиллахгүй байх шиг байна.

Боловсролын ерөнхий хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдийг эцсийн хэлэлцүүлэгт бэлтгэх тухай асуудлыг хэлэлцэж дууслаа.

Чуулганы нэгдсэн хуралдаанд Байнгын хорооны танилцуулга унших гишүүнээр Улсын Их Хурлын гишүүн, ажлын хэсгийн ахлагч Г.Дамдиннямыг томилё.

Хуралдаанд оролцсон гишүүдэд баярлалаа. Өнөөдрийн хуралдаан үүгээр өндөрлөлөө.

Хуралдаан 24 минут үргэлжилж, 15 цаг 10 минутад өндөрлөв.

**БИЧЛЭГЭЭС ХУРАЛДААНЫ
ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ТЭМДЭГЛЭЛ БУУЛГАЖ,
ХЯНАСАН: ШИНЖЭЭЧ**

Ц.АЛТАН-ОД